
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

A NŐ SZEREPE SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁSUNK FEJLŐDÉSÉBEN

Vida Tomšić: Žena u razvoju socijalističke samoupravne Jugoslavije. Jugoslovenska stvarnost, OOUR Jugoslovenski pregled, Beograd, 1981.

Vida Tomšić könyve azon ritka kiadványok közé tartozik — talán egyedülálló a maga nemében —, amelyek figyelemre méltóan közelítik meg a nagy érdeklődésre számot tartó témát: a nő szerepét szocialista öngazgatású társadalmunkban. Könyvét a Nők Világkongresszusa alkalmából írta, amelyet ezúttal az ENSZ Koppenhágában szervezett meg. Ez az anyag kiváló alapul szolgált az utóbbi évtizedben kifejtett nőmozgalmi tevékenység feldolgozásához. Ennek kapcsán ugyanis számos kérdést intéztek szerzőnkhez a jugoszláv nők társadalmi helyzetét illetően.

Ez az angolra és franciára is lefordított jelentős kiadvány nemcsak a nők egyenjogúvá válásának történelmi fejlődésvonalát követi nyomon, hanem bemutatja szocialista öngazgatású rendszerünk egész fejlődését, a munkásosztály és a kommunista párt tapasztalatait és küzdelmét, illetve a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek az alapvető emberi és szabadságjogok megvalósításáért folyó harcát is. A nők helyzetét nem kezeli csupán alkotmányjogi kérdésként, hanem az ösztársadalmi viszonyok részének

tekinti, amelyet az öngazgató dolgozók, s általában a munkásosztály helyzete határoz meg mind az adott történelmi pillanatban, mind pedig továbbfejlődése által. Könyvünk így betekintést nyújt a külföldi és a hazai olvasók számára mindazokba az erőfeszítésekbe és eredményekbe, amelyeket a nők teljes egyenjogúságának és átfogó érvényesülésének a megvalósítása során fejtettünk ki és értünk el korszerű társadalmunkban, amelyben a munkásosztály veti fel és oldja meg a munka felszabadításáért folyó küzdelemben jelentkező mély társadalmi változások alkotóelemét, az úgynevezett nőkérdést.

A kötet szerzője a női emancipációért folyó küzdelem bemutatása érdekében szükségesnek találta a küzdelem történelmi távlatba helyezését, mivel alkotórésze a munkásosztály és a dolgozók ösztársadalmi és nemzeti felszabadításáért folytatott harcának. Ugyanakkor a könyv által felvonultatott anyag Vida Tomšićnak, a forradalmárnak és marxistának, a kiemelkedő társadalmi-politikai dolgozónak több évtizedes forradalmi tapasztalatáról is tanúskodik.

A nők egyenjogúságáért folytatott harc céljairól és módszereiről beszélve már a kötet bevezetőjében egy elvi kérdést tesz fel: Egyenjogúság, de kihez viszonyítva és milyen vonatkozásban? Nem csupán formális női jogokról van szó, amelyeket a férfiak meglevő jogaikkal egyenlíthetnénk ki. Ismeretes ugyanis, hogy a férfiak — különösen a munkásság, a parasztság és az értelmiség — bizonyos társadalmi körülmények között sem élhetnek minden jogukkal, azaz jelentős részük jogfosztott. Nem beszélhetünk tehát emberi emancipációról, ha az nem terjed ki mindkét nemre. Éppen ezért lehetetlen a nők jogfosztottsága elleni küzdelmet a munkásosztálynak és valamennyi haladó társadalmi tényezőnek az emberi jogok megvalósításáért folytatott közös küzdelmétől függetlenül tárgyalni. Szerzőnk bemutatja, hogyan került sor ezeknek a céloknak a kitűzésére és miként oldottuk meg őket társadalmunkban.

A nő szerepe a szocialista öngazgatású Jugoszláviában című könyv külön fejezetet szentel a következő kérdéseknek: történelmi gyökerek; forradalmi változások és eredmények; a női emancipáció elméleti alapjai; foglalkoztatás, oktatásügy, egészségügy; házasság, család, háztartás, gyermekvédelem és nemzetközi együttműködés.

A történelmi gyökerek című fejezetben a régi Jugoszlávia (1918—1941) és a népfelzabardító háború (1941—1945) társadalmi-politikai és gazdasági körülményeiből, illetve nemzetünk és nemzetiségeink öngazgatású közösségének az alapjaiból kiindulva szentel fokozott figyelmet annak a kérdésnek, hogy miként bontakozott ki a munkásosztály öntudatos és szervezett küzdelme egy emberségesebb életért, a nemzeti és gazdasági egyenjogúságért, s ezen belül a nők egyenjogúságáért.

A régi Jugoszlávia súlyos kül- és

belpolitikai körülményei közepette, amikor minden egyes polgári párt a nép elárulását választotta és privilegizált társadalmi helyzetének védelmezésére a fasiszta megszállóval szövetkezett, egyedül a Jugoszláv Kommunista Párt vállalkozott ennek a harcnak az irányítására.

A népfelzabardító háborúval és a szocialista forradalommal új időszak köszöntött be, ugyanis az öntudatos munkásság mellett minden békeszerető, demokratikus társadalmi tényező kivette szerepét a forradalomból, kezdve a politikai küzdelemtől a fegyveres harcig. A feldarabolt és megszállt Jugoszlávia területén a JKP vezetésével a nők százezrei harcoltak ugyanolyan elszántsággal, mint a férfiak, s ezáltal a gyakorlatban érvényesítették a nemek közötti teljes egyenjogúságot. A leghevesebb összetűzésekben az egyenjogúság tényleges valósággá vált, s ez lett érvényes a háborúban kialakult új társadalmi rendszerre.

Vida Tomšić azt hangsúlyozta, hogy a nőket leginkább a nők antifasiszta szervezetei mozgósították a népfelzabardító háborúba. Ezek a szervezetek ugyanis a népfelzabardító front részeként mind a megszállt, mind a felszabardított területeken egyaránt létrejöttek.

A népfelzabardító háborúról és a szocialista forradalomról szóló fejezetben szerzőnk Josip Broz Titónak, a Jugoszláv Népfelzabardító Hadsereg és Partizánosztagok főparancsnokának és a JKP főtitkárának a Jugoszláv Antifasiszta Nők Frontja 1942 decemberében Bosanski Petrovacon megtartott első országos értekezletén mondott beszédéből idéz:

„Büszke vagyok rá, hogy egy ilyen hadsereg élén állok, melyben ilyen nagyszámú nő van. Jugoszlávia női, akik ebben a harcban ilyen nagy önfeláldozással vesznek részt, akik ilyen kitartóan küzdenek népfelzabardító háborúnk első soraiban,

itt ma, egyszer és mindenkorra végérvényesen megállapíthatják: ennek a küzdelemnek meg kell hoznia a gyümölcsét Jugoszlávia női számára is, és soha senki sem veheti el tőlük, amiért ilyen drágán megfizettek.

... A nők érettségéről tettek tanúbizonyságot. Bebizonyították, hogy nemcsak otthon képesek helytállni, hanem puskával a kézben is, hogy uralkodni képesek és kezükben tudják tartani a hatalmat."

A könyv legterjedelmesebb részét a Forradalmi változások és eredmények című fejezet képezi, amelyben a szerző a háború utáni forradalmi átalakulást és az ország gazdasági eredményeit ismerteti, szocialista öngazgatású társadalmunk kiépítésének a menetét teszi meg vizsgálódása tárgyául. Bemutatja a szocialista politikai rendszer fejlődésének, Jugoszlávia gazdasági fejlődésének és a munka felszabadításának kölcsönös összefüggését. Ezek a női emancipációnak is döntő tényezői. Vida Tomšić ebben a fejezetben igyekezett rámutatni a dolgozók és a lakosság új helyzetére, ami egyben új helyet biztosít a nő számára mind a társadalomban, mind a családban, s ezért különösen azokkal a változásokkal foglalkozott, amelyeket a tudományos szocializmus alapvetőeknek tart a nők hátrányos helyzetének teljes felszámolása érdekében. Ezek a változások a következők: a termelőszközök magántulajdonának megszüntetése és az öngazgatás alapját képező társadalmi tulajdon bevezetése. A nőknek és férfiaknak a társult munkába való bekapcsolódása és a család gazdasági szerepének a fokozatos háttérbe szorulása a felgyorsult gazdasági és társadalmi fejlődéssel. Ez módot ad azoknak az öngazgatási politikai intézményeknek a fejlesztésére, amelyek útján a társult dolgozók és a lakosság fokozatosan birtokukba vehetik az egész

társadalmi újratermelést, s így társadalmasodik a család és a háztartás szerepe. Szerzőnk külön-külön feldolgozza a társultmunka-alapszervezetek, az öngazgatási érdekközösségek és a helyi közösségek fogalmát, mert szerinte ezek azok a tényezők, amelyek társadalmasítják a család szerepét és lehetővé teszik a nők emancipálódását, de bővebben kitér a döntéshozatali rendszer értelmezésére is, kezdve a képviseleti rendszertől a küldöttrendszerig és a szubjektív politikai tényezők szerepéig. A nők emancipáció elméleti alapjai címmel külön fejezetet szentel a női emancipáció elméleti és gyakorlati folyamatainak. Vida Tomšić a marxizmus klasszikusainak a tanítása alapján mutat rá, hogy miként jut kifejezésre a JKSZ programjában a marxizmus alkotó jellegű gyakorlata és milyen szerepet játszik a jugoszláv társadalomban a szubjektív tényezők tevékenysége. Függetlenül attól, hogy mindennemű változás elengedhetetlen feltétele a kedvező gazdasági fejlődés, az a hosszú távú folyamat, amely szocialista öngazgatású társadalmunkban lehetővé teszi a nők megkülönböztetésének felszámolását és az emberi értékek érvényesülését, nem fejlődhet önmagától mint az anyagi fejlődés ösztönös folyamata. Könyvünk rámutat ezeknek a változásoknak a hordozóira, kezdve a társadalmi-politikai szervezetektől egészen a törvényhozásig. A munkajog a háborút követő években az állam hatáskörébe tartozott, az öngazgatás fejlődésével azonban minőségi változás ment végbe a jogok és a kötelességek hordozóit és végrehajtóit illetően. A törvényes állami adminisztratív intézkedések a jogok, a kötelességek és a védelem szükségyszerű minimumára korlátozódtak, s ugyanakkor az öngazgatási szabályozók — egyezmények és megállapodások — konkretizálják a munkából eredő feladatokat, a társa-

dalmi célokat és kötelességeket, s csak az öngazgatású döntéshozatalt követően válnak a munkások és a munkásnők tulajdon védelmük tényleges hordozóivá, alanyaivá. Így kapott helyet a nők és a férfiak azonos jogainak megvalósulása a házasságkötéssel, a családi kötelezettségekkel, az oktatással és a neveléssel, az egészségüggyel és szociális védelemmel kapcsolatos törvényhozásban.

Vida Tomšić elemzése súlypontját a nők egyenjogú helyzetét lényegesen meghatározó öngazgatású szocialista társadalom eszmei-politikai alapjainak a bemutatására helyezte, miközben elidőzött a mai Jugoszlávia társadalmi életének olyan területeinél is, amelyek közvetlen formában juttatják kifejezésre a női emancipációt. A foglalkoztatást, az oktatást és az egészségügyet tárgyaló fejezet kitér az iparosodásra és a városiasodásra, a nők szocialista körülmények közötti foglalkoztatására, külföldi elhelyezkedésükre, a munkaviszonyban levő nők védelmére; a mezőgazdaság és a falu fejlesztésében, az oktatásban, a szociálpolitikában stb. betöltött szerepükre.

A Házasságkötés, család, háztartás, gyermekvédelem című fejezet olyan időszerű alkotmányos és törvényes megoldásokra helyezi a hangsúlyt, amelyekben teljes mértékben kifejezésre jutott az anyák érvényesülése és társadalmi védelme. Részletesen ismerteti a családtervezés 1974-ig végbement fejlődését, amikor a JSZSZK alkotmánya és a köztársasági, illetve tartományi alkotmányok a szabad családtervezést új emberi jogként határozták meg.

Tomšić végül Jugoszlávia nemzetközi tevékenységével foglalkozik, megkülönböztetett figyelmet szentelve a nők helyzetét közvetlenül érintő akcióknak. A szocialista öngazgatási viszonyok fejlődése új lehetőségeket és teret nyitott a nők tevékenysége előtt hazánk nemzetközi

politikájában, új kapcsolatok létesültek mindazokkal az országokkal, szervezetekkel és intézményekkel, amelyek részt vesznek a népek közötti egyenjogú és demokratikus viszonyok kialakításában. Szerzőnk Jugoszlávia népeinek e nemzetközi tevékenységét vizsgálva különösen a nők nemzetközi événél (1975) és az ENSZ egyévtizedes nőmozgalmi tevékenységénél időz el. Az Egyesült Nemzetek Szervezete — miután megállapította, hogy a nők helyzetének javítása világszerte probléma, a fejlődés stratégiai jellegű kérdése, amely nem csupán a fejlődési célok kapcsán merül fel, hanem világszerte rendkívül hatékony mozgósítója az anyagi és társadalmi fejlődést és haladást szolgáló emberi lehetőségeknek — 1975-ben megszervezte a nemzetközi nőév világkonferenciáját.

Befejezésül Josip Broz Titónak a nők helyzetével foglalkozó 1975. évi világkonferenciához intézett üzenetéből idézünk, amelyet Vida Tomšić is felhasznált könyvében, s amely tartalmazza mindazoknak az álláspontoknak a lényegét, amelyeket a nők társadalmi szerepének fejlesztésével kapcsolatban alakítottunk ki mind a belföldi, mind a külföldi tevékenységre vonatkoztatva:

„Szerintem igen lényeges, hogy most a nők helyzetére külön figyelmet fordítsanak világszerte, s így a világszervezetben is... Mély meggyőződésem, hogy a nők társadalmi szerepe és helyzete rendkívül ösztönzőleg hat minden társadalom általános fejlődésére, és hogy minden olyan akció, amely a nők helyzetével kapcsolatos problémák megoldására irányul, hozzájárul az egész társadalom általános felvirágzásához, s ezáltal az egész világ továbbfejlődéséhez is. A társadalmi haladásért és a női egyenjogúságot is felölelő emberi jogokért folytatott harc elválaszthatatlan.”

Nadežda Tomić
Fordította Garai László